KOŚCIÓŁ I PRAWO 4(17) 2015, nr 2, s. 217-221

Paweł ZAJĄC, *Kościoły partykularne w ustawodawstwie Jana Pawła II. Zarys problematyki*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2015, ss. 165.

Jan Paweł II, promulgując Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. [dalej: KPK/83], stworzył możliwość erygowania przez najwyższą władzę kościelną (kan. 373) personalnych Kościołów partykularnych w obrębie jednostek administracyjnych o charakterze terytorialnym – najczęściej diecezji. Diecezja nie jest jedynym Kościołem partykularnym (kan. 368). Nie zawsze utworzenie diecezji stanowić będzie najskuteczniejszy sposób zapewnienia opieki duszpasterskiej. Prawodawca w KPK/83 stanowi, że „[…] tam, gdzie zdaniem najwyższej władzy kościelnej, po wysłuchaniu opinii zainteresowanych konferencji biskupów, okaże się to pożyteczne, mogą być na tym samym terytorium erygowane Kościoły partykularne odrębne z racji obrządku wiernych lub innej podobnej racji" (kan. 372 § 2). Dlatego też, uwzględniając okoliczności czasu i miejsca, a także potrzeby poszczególnych członków Kościoła (np. żołnierzy bądź osób pragnących powrócić do pełnej jedności z Kościołem katolickim), można tworzyć nowe Kościoły partykularne.

Monografia *Kościoły partykularne w ustawodawstwie Jana Pawła II. Zarys problematyki* wydana przez Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II jest publikacją recenzowaną przez ks. dr. hab. Mirosława Sitarza, prof. KUL i ks. dr. hab. Krzysztofa Warchałowskiego, prof. UKSW. Składa się ona ze wstępu, dwóch części, zakończenia, wykazu skrótów, bibliografii, w której Autor wyróżnił źródła prawa (dokumenty soborów powszechnych, dokumenty papieży, dokumenty dykasterii Kurii Rzymskiej, księgi liturgiczne i prawo partykularne) oraz literaturę, a także streszczenia w językach angielskim i francuskim.

We wstępie (s. 5-9) Paweł Zając wskazał, że celem monografii jest „przedstawienie wkładu, jaki Jan Paweł II wniósł do rzeczywistości kościelnej, tworząc nowe Kościoły partykularne w Kościele łacińskim, a co za tym idzie – wywołując dyskusję na temat takiej możliwości, wymogów, jakie muszą zostać spełnione i elementów koniecznych do ukonstytuowania się nowego Kościoła partykularnego" (s. 5-6). Autor podjął próbę udzielenia odpowiedzi na pytanie o miejsce tych struktur w ustroju hierarchicznym Kościoła, zwracając przy tym uwagę na istotne elementy świadczące o fakcie ich przynależności do Kościołów partykularnych (s. 7). Scharakteryzował poszczególne części pracy – podzielone według kryterium merytorycznego – zakreślając problemy badawcze, jakie będą towarzyszyły w uzyskaniu odpowiedzi na postawione pytanie oraz wskazał metody naukowe (dogmatyczno-prawna, teologiczno-prawna i historyczno-prawna), które znalazły zastosowanie w pracy (s. 9). Zwrócił uwagę, że pro-

http://dx.doi.org/10.18290/kip.2015.4.2-14

blematyka ta nie została dotąd całościowo opracowana zarówno w literaturze krajowej, jak i zagranicznej (s. 7), dlatego też monografia ta jest samodzielnym i nowatorskim studium.

Część pierwsza, zatytułowana *Kodeksowe Kościoły partykularne* (s. 11-75) składa się z dwóch rozdziałów. W rozdziale pierwszym pt. *Kościoły partykularne w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 roku* (s. 13-35), P. Zając wyjaśnił, czym są Kościoły partykularne i gdzie znajduje się ich miejsce w rzeczywistości kościelnej (s. 13). Podając podstawy teologiczne, sformułował definicję prawną Kościoła partykularnego, jako „[...] porcję ludu Bożego – cząstkę Kościoła powszechnego, będącego swego rodzaju autonomiczną jednostką administracyjną skupiającą wiernych chrześcijan, którzy we wspólnocie celebrują swoją wiarę pod przewodnictwem własnego pasterza pozostającego w łączności ze swoim duchowieństwem, w jedności z Biskupem Rzymu" (s. 18), a także określił relacje zachodzące między Kościołem partykularnym a Kościołem powszechnym. Zwrócił uwagę, że sformułowań „Kościół partykularny" i „Kościół lokalny" nie można używać zamiennie. Kościół partykularny jest pojęciem prawnym, odnoszącym się do konkretnej rzeczywistości kościelnej, natomiast Kościół lokalny jest pojęciem szerszym, wywodzącym się z tradycji Kościoła wschodniego (s. 35). Dla tematyki monografii istotne jest wskazanie na wkład papieża Jana Pawła II w redakcję kan. 372 § 2, który umożliwia erygowanie personalnych Kościołów partykularnych z racji obrządku, języka bądź innej słusznej przyczyny tam, gdzie wyznaczenie odpowiedniego terytorium napotyka trudności, na co zwrócili uwagę ojcowie soborowi. Autor – słusznie zauważając błędy w tłumaczeniach dokumentów soborowych i Kodeksu – postuluje ich weryfikację.

Rozdział drugi pt. *Diecezja jako typowy Kościół partykularny* (s. 37-75) zawiera charakterystykę struktury diecezji (s. 38-65), jak również kodeksowych struktur zrównanych z nią w prawie (s. 65-75). Autor stanowczo podkreślił, że choć „diecezja jest typową i najbardziej pożądaną formą Kościoła partykularnego", to jednak nie jedyną (s. 38). Następnie scharakteryzował konstytutywne elementy teologiczne (Duch Święty, Ewangelia, Eucharystia) i prawne (porcja ludu Bożego, biskup, prezbiterium) każdego Kościoła partykularnego. Wykazując dociekliwość badawczą, sformułował następujące pytania: „[...] skoro wszystkie Kościoły partykularne charakteryzują się tymi samymi elementami, to po co tworzy się nowe? Czy nie mogłyby istnieć tylko diecezje?" (s. 39). P. Zając dokonał wykładni kan. 368 i podkreślił, że nie zawsze i nie w każdych warunkach można erygować diecezję. Dlatego też prawodawca stworzył możliwość utworzenia takich struktur, które prawnie będą zrównane z typową formą Kościoła partykularnego, ale przesłanki konstytuującą diecezję występować będą w tych jednostkach w różnym stopniu (s. 65). W dalszej części rozdziału przeanalizował poszczególne struktury zrównane z diecezją: prałatura terytorialna i opactwo terytorialne (kan. 370), wikariat apostolski i prefektura apostolska (kan. 371 § 1) oraz administratura apostolska erygowana na stałe (kan.

371 § 2). Zauważając rozbieżność w zaliczaniu niektórych jednostek administracyjnych do Kościoła partykularnego, *de lege ferenda* postuluje, aby wypracować legalną definicję Kościoła partykularnego (s. 75).

Część druga pt. *Pozakodeksowe Kościoły partykularne* (s. 77-129) składa się z dwóch rozdziałów. Z uwagi na fakt, że przedmiotowa część monografii odnosi się do Kościołów partykularnych erygowanych po promulgacji KPK/83, bardziej właściwym wydaje się tytuł: *Pokodeksowe Kościoły partykularne*. Ponadto podstawą prawną do ich utworzenia jest kan. 368. Dlatego też wątpliwe wydaje się stwierdzenie, iż struktury te są „pozakodeksowe".

Rozdział pierwszy, zatytułowany *Ordynariaty wojskowe* (s. 79-106), dotyczy struktury administracyjnej utworzonej na mocy konstytucji apostolskiej Jana Pawła II *Spirituali militum curae* z 1986 r. Już na wstępie Autor zwrócił uwagę na potrzebę posiadania przez żołnierzy struktury, która odpowiadałaby potrzebom osób pełniących tę służbę: „Z powodu tak wielkiej odpowiedzialności oraz ze względu na specyficzny charakter służby wojskowej, żołnierze potrzebują specjalnego programu duszpasterskiego. Dlatego też Kościół, dbając o formację każdego wiernego, otoczył również opieką żołnierzy, tworząc dla nich dopasowane do ich realiów struktury administracyjne" (s. 79). Autor przeanalizował genezę i rozwój ordynariatów wojskowych od początków chrześcijaństwa do obowiązujących przepisów. Przechodząc do reformy dokonanej przez Jana Pawła II, podkreślił, że zmiana nazwy z wikariatów polowych na ordynariaty polowe skutkowała zmianą umiejscowienia ordynariatów wojskowych w strukturze hierarchicznej Kościoła. Ordynariat stanowi odtąd samodzielną jednostkę administracyjną, przyrównaną prawnie do diecezji (s. 86). Autor scharakteryzował następujące kwestie dotyczące ordynariatów wojskowych: 1. erygowanie; 2. porcję ludu Bożego w ordynariacie; 3. ordynariusza polowego (wojskowego); 4. prezbiterium i 5. strukturę. Ordynariat polowy jest okręgiem kościelnym utworzonym na wzór diecezji. Wiernymi ordynariatu są żołnierze oraz osoby związane z siłami zbrojnymi kraju. Władza (personalna, zwyczajna i własna, ale złączona z władzą biskupa diecezjalnego) przysługuje ordynariuszowi polowemu. P. Zając z całym naciskiem podkreślił, że złączenie władzy ordynariusza z władzą biskupa diecezjalnego nie może sugerować, że ten pierwszy nie jest „pełnoprawnym" rządcą Kościoła partykularnego (s. 94). Argumentując swoje stanowisko, Autor wskazał dwa powody. Pierwszy wynika z faktu, że wierni przynależący do ordynariatu należą jednocześnie do Kościoła partykularnego swojego miejsca zamieszkania lub obrządku. Natomiast drugi powód jest wynikiem uwarunkowań praktycznych. W sytuacji, w której ordynariusz nie ma sakry biskupiej, władza uświęcania w materii wymagającej święceń biskupich automatycznie przechodzi na biskupa diecezjalnego (s. 94). Odnośnie do struktury ordynariatu Autor wskazał, że dzieli się on na parafie, które mogą wchodzić w skład dekanatów (s. 99). Z kolei prezbiterium tworzą – za zgodą biskupa diecezjalnego – kapłani diecezjalni i zakonni oraz duchowni inkardynowani do ordynariatu (s. 96). Porządek prawny w ordynariacie polo-

wym tworzy KPK/83 (*lex generalis*), a także konstytucja *Spirituali militum curae* i statuty (*lex specialis*), w których należy uregulować kwestie szczegółowe w zależności od specyfiki i różnorodności poszczególnych ordynariatów (s. 104-105).

W rozdziale drugim pt. *Personalna Administratura Apostolska Świętego Jana Marii Vianneya* (s. 107-129) została poddana analizie personalna struktura utworzona w diecezji Campos z polecenia Jana Pawła II. Autor monografii w sposób przemyślany – nie tylko pod względem formalnym, ale również merytorycznym – przedstawił układ rozdziału, umiejętnie wyszczególniając te same elementy co w rozdziale pierwszym, tj. genezę, erygowanie, porcję ludu Bożego, przełożonego, prezbiterium i strukturę. Taki zabieg metodologiczny stanowi udaną realizację postawionego na wstępie problemu badawczego, czyli sprawdzenie, czy nowe struktury administracyjne o charakterze personalnym zawierają elementy konstytutywne Kościoła partykularnego (s. 8-9). Analizując sposób erygowania Personalnej Administratury Apostolskiej Świętego Jana Marii Vianneya, P. Zając wskazał, że pierwszy raz w historii Kościoła tego typu struktura administracyjna powstała na mocy dekretu Kongregacji ds. Biskupów. Z uwagi jednak na fakt, że dekret ten został wydany na mocy specjalnego upoważnienia Biskupa Rzymu, utworzenie Administratury mieści się w dyspozycji kan. 373, zgodnie z którym tylko najwyższa władza ma prawo erygować Kościoły partykularne (s. 113). Jednostka administracyjna została utworzona na mocy kan. 372 § 2 ze względu na motyw duszpasterski, tj. „chęć zachowania dziedzictwa liturgicznego i dyscyplinarnego oraz niedopuszczenie do schizmy, jaka mogłaby powstać, gdyby takiej jednostki nie utworzono" (s. 114). Ponadto jest zrównana z diecezjami bezpośrednio podległymi Stolicy Apostolskiej. Wierni Personalnej Administratury Apostolskiej to członkowie Unii Świętego Jana Marii Vianney oraz osoby, które formalnym aktem przystąpiły do Administratury (s. 116). Na czele tej struktury stoi administrator apostolski, wyposażony we władzę personalną zwyczajną i kumulatywną z władzą biskupa diecezji Campos (s. 119). Obowiązkiem administratora jest utworzenie rady zarządzania i zespołu proboszczów konsultorów (s. 122-123).

W zakończeniu (s. 131-133) Autor, odpowiadając na pytanie postawione na wstępie monografii, stwierdził, że „wkład papieża Jana Pawła II w tworzenie nowych struktur w Kościele łacińskim jest nie do przecenienia" (s. 132-133). Trzeba zwrócić uwagę, że P. Zając zrealizował próbę określenia miejsca tych struktur w ustroju hierarchicznym Kościoła z jednoczesnym wskazaniem istotnych elementów świadczących o ich przynależności do Kościołów partykularnych. Na podstawie analizy ustawodawstwa Jana Pawła II w zakresie nowych struktur administracyjnych erygowanych po promulgacji KPK/83 – przeprowadzonej w sposób gruntowny i szczegółowy – Autor skonstatował: „[…] zarówno ordynariaty wojskowe, jak i Personalna Administratura Apostolska Świętego Jana Marii Vianneya zawierają wszystkie elementy konstytutywne, jakie prawodawca stawia nowym Kościołom partykularnym. Należą do nich: porcja ludu Bożego, własny pasterz zrównany w prawach i obowiązkach z biskupem

diecezjalnym, prezbiterium inkardynowane do własnej struktury, łączność z Biskupem Rzymu. Elementy te, obecne w mniejszym lub większym stopniu we wszystkich jednostkach, stanowią o tym, że powyższe struktury są Kościołami partykularnymi, w których i z których składa się jeden Kościół katolicki" (s. 131). P. Zając zwrócił uwagę na wątpliwości natury prawnej, które wynikają z braku legalnej definicji Kościoła partykularnego i niekonsekwencji w tworzeniu nowych jednostek administracyjnych. Ponadto zauważył, że prawodawca przy tworzeniu jednostek prawnie zrównanych z diecezją nie posługuje się terminem *Kościół partykularny*, co z kolei rodzi problem, „czy na pewno główną myślą, jaka przyświecała najwyższej władzy w Kościele, było tworzenie nowych Kościołów partykularnych?". Autor jednoznacznie i stanowczo stwierdził, że tak, uzasadniając, iż brak wyraźnego odwołania do kan. 372 § 2 nie stoi w sprzeczności z *ratio legis* tego przepisu (s. 132).

Niniejsza monografia stanowi pierwsze całościowe opracowanie zagadnienia dotyczącego Kościołów partykularnych w Kościele łacińskim: terytorialnych (diecezja, prałatura i opactwo terytorialne, prefektura i wikariat apostolski oraz administratura apostolska erygowana na stałe) i personalnych, powstałych po promulgacji KPK/83 (ordynariat wojskowy i Personalna Administratura Apostolska Świętego Jana Marii Vianneya). Autor – wykorzystując posiadaną wiedzę z zakresu ustroju hierarchicznego Kościoła – sformułował samodzielne wnioski *de lege lata* i *de lege ferenda*.

Publikacja Pawła Zająca jest wartościową i oryginalną pozycją, jaka ukazała się na rynku wydawniczym. Ponadto może stanowić komentarz do kan. 368-374 KPK/83, a także konstytucji apostolskiej *Spirituali militum curae* i dekretu *Animarum bonum*. Dlatego też monografia jest niezbędnym opracowaniem nie tylko dla kanonistów i studentów prawa kanonicznego oraz teologii, ale również dla tych, którzy zainteresowani są przedmiotową problematyką w stosowaniu prawa.

Agnieszka Romanko
Katedra Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego
Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL

Information about Author: AGNIESZKA ROMANKO, PH.D. – assistant in the Department of Public and Constitutional Church Law, Institute of Canon Law, Faculty of Law, Canon Law and Administration at the John Paul II Catholic University of Lublin, Al. Racławickie 14, 20-950 Lublin, Poland; e-mail: aga2411@vp.pl